

Podporna gradiva za učitelje pri vključevanju otrok in mladostnikov iz ranljivih skupin

PODPORA UČENCEM S ČUSTVENIMI IN VEDENJSKIMI MOTNJAMI

1

Avtorji:

Simona Žnidar, Zavod RS za šolstvo

mag. Simona Rogelj, Zavod RS za šolstvo

doc. dr. Ana Bogdan Zupančič, Pedagoška fakulteta, Univerza na Primorskem

Dejan Vidic, Mladinski dom Malči Beličeve Ljubljana

mag. Helena Arzenšek Krajačič, Osnovna šola Dolenjske Toplice

Ana Ambrož, Osnovna šola 27. julij Kamnik

Urednica: **Kristina Bratina**

Jezikovni pregled: **Vera Jakopič**

Izdajatelj in založnik: **Zavod RS za šolstvo**

Predstavnica: **Jasna Rojc**

Urednica založbe: **Barbara Jarc**

Spletna izdaja

Ljubljana, 2025

Publikacija je brezplačna.

Publikacija je dosegljiva na:

www.zrss.si/pdf/Podpora_ucencem_s_custvenimi_in_vedenjskimi_motnjami.pdf

CIP

Priznanje avtorstva-Nekomercialno-Brez predelav

PODPORA UČENCEM S ČUSTVENIMI IN VEDENJSKIMI MOTNJAMI

Čustvene in vedenjske motnje so raznovrstne in jih je težko enotno opredeliti. Veljajo sicer nekatere skupne značilnosti, na primer da so učni dosežki teh učencev pogosto nižji od pričakovanj, da se pri teh učencih pojavljajo težave pri osredotočanju na učne cilje in socialne situacije (Kauffman in Landrum, 2013)¹ ter da se pri visokem deležu teh učencev pojavlja moteče vedenje, ki je posledica šibko razvitih socialnih veščin. Čustvene in vedenjske motnje se pogosto pojavljajo skupaj z motnjami/težavami na drugih področjih, na primer kot posledica dolgotrajnih bolezni (ADHD, avtistične motnje), ki jih spremljajo tudi težave v socialni integraciji in učne težave.

Spremembe v odzivanju in/ali vedenju so pri učencih s čustvenimi in vedenjskimi motnjami prisotne dlje časa in pomembno odstopajo od razvojno pričakovanih normativnih vzorcev čustvovanja in/ali vedenja.

Iz Kriterijev za opredelitev vrste in stopnje primanjkljajev, ovir oziroma motenj otrok s posebnimi potrebami (2015)² izhaja, da se težave izražajo kot:

- **čustvene motnje** – otrok doživlja hudo notranjo stisko, bojazen, tesnobo ali depresivnost, kar moti psihosocialno delovanje. Oteženo je doseganje nujnih razvojnih nalog, kot so obiskovanje šole, šolsko delo, prostočasne dejavnosti, sprejetost med vrstniki. Značilni so pomanjkanje samozavesti, zmanjšano samospoštovanje, slaba samopodoba, občutek nemoči, žalosti, jeze, manjvrednosti, krivde, brezvoljnosti, pomanjkanje energije, interesov in koncentracije, umik/izogibanje okoliščinam (tudi v šoli), ki sprožajo tesnobo in/ali depresivno razpoloženje;
- **vedenjske motnje** – pri otroku so prisotni primanjkljaji v zaznavanju in interpretiranju kompleksnih socialnih situacij. Zmanjšani sta sposobnost učenja iz izkušenj in sposobnost zavzemanja perspektive drugih oseb v socialnih interakcijah. Zmanjšana je kontrola lastnih impulzov, kar lahko vodi v impulzivne in nepredvidljive vedenjske odzive. Ti otroci v konfliktih težje uvidijo/priznajo svoj delež; krivdo in napake pripisujejo drugim. Značilne so socialno neželene oblike vedenja, zato okolje otroka odklanja ali kaznuje, saj je vedenje moteče, kadar ni v skladu s pričakovanji in pravili. Tovrstni odzivi okolja primanjkljaj vzdržujejo in poglobljajo.

Čustvene in vedenjske motnje se lahko pojavljajo kot enovita skupina ali kot kombinacija.

Za celostno reševanje moramo težave razumeti kot preplet in sovplivanje različnih bioloških in okoljskih dejavnikov (družina, šola, skupnost) (Quinn, 2000).³

¹ Kauffman, J. M. in Landrum, T. J. (2018). *Characteristics of emotional and behavioural disorders in children and youth* (11. izd.). Pearson.

² Kobolt, A., Rajniš Pinterič, M., Rogelj, F., Čužić, L., Rogelj, S. in Lep, B. (2015). Otroci s čustvenimi in vedenjskimi motnjami. V N. Vovk - Ornik (ur.), *Kriteriji za opredelitev vrste in stopnje primanjkljajev, ovir oz. motenj otrok s posebnimi potrebami* (str. 32–33). Zavod RS za šolstvo. <https://www.zrss.si/pdf/Kriteriji-motenj-otrok-s-posebnimi-potrebami.pdf>

³ Quinn, M. M., Osher, D., Wager, C., Hanley, T., DeHaven Bader, B., Tate, R. in Hoffman, C. (2000). *Educational strategies for children with emotional and behavioral problems*. Washington DC: Center for Effective Collaboration and Practice American Institutes for Research.

Težave onemogočajo zadovoljevanje psihosocialnih potreb in povečujejo tveganje za doživljanje travmatskih izkušenj. Te so lahko posledica šibkosti v delovanju živčnega sistema, ki onemogoča avtoregulacijo vedenja, kontrolo impulzov, hkrati pa lahko kažejo na **pomanjkanje strategij spoprijemanja z zahtevami okolja**, nizek socialni kapital in druge neugodne vplive.

Otroci s čustvenimi in vedenjskimi motnjami so pogosto doživeli travmatske dogodke, živijo v okolju, kjer ne doživljajo uspehov in sprejetosti, zato razvijejo številne **obrambne mehanizme**, kršijo dogovorjena pravila, preizkušajo meje dovoljenega, izzivajo nevarne situacije, s čimer pogosto želijo pritegniti pozornost nase. Pogosto razvijejo slabo ali negativno samopodobo, vrstniki pa se jim začnejo izogibati, saj se jih bojijo oziroma so prizadeti ob njihovih odzivih. Manj ko je ožje in širše otrokovo okolje spodbudno, večje je tveganje za izrazitost težav in motenj. Nekateri učenci s čustvenimi in vedenjskimi motnjami izkazujejo izjemno kreativnost, sposobnost alternativnih načinov reševanja problemov. Lahko imajo zelo razvit občutek za pravico in ob krivicah močno odreagirajo.

Organizacija in izvajanje pouka

Ključna pri delu z učenci s čustvenimi in vedenjskimi motnjami sta gradnja **sprejemajočih odnosov** ter **dosledno, usklajeno in umirjeno ravnanje ob jasnih, vnaprej dogovorjenih pravilih**. Vsak učenec je individuum, zato je pomembno prepoznati njegova močna področja za krepitev odnosa, samopodobe in samospoštovanja. Učencu naj bo omogočena izbira pomembne odrasle osebe ali vrstnika, ki mu nudi stabilno oporo in dober stik.

Organizacija prostora

- **Mirni kotički/prostori za umik** in/ali umirjanje po dogovorjenem protokolu,
- **preglednost učilnice**, bližina učitelja za hitro reagiranje ob čustvenih ali vedenjskih izbruhih,
- **sedežni red**, ki upošteva in omogoča socialno vključenost, hkrati pa zagotavlja varnost in dobro počutje učenca in vrstnikov.

Uporaba pripomočkov in opreme

- **Vizualni opomniki za usmerjanje vedenja**,
- vizualni opomniki za obvladovanje specifičnih situacij s **predvidenimi postopki za reševanje**,
- **uporaba kinestetične mize/stola** za preusmerjanje čustev in misli v gibanje,
- **didaktični material** za sproščanje in preusmerjanje jeze ali čustvenih napetosti z jasnim dogovorom o uporabi,
- **nagrajevanje zelenega vedenja** z zagotavljanjem dogovorjene nagrade.

Podpora pri socialnem vključevanju in razvoju samostojnosti

- Z učencem **dogovorjeni protokoli ukrepanja/pomoči**,
- na ravni šole dogovorjeni protokoli ukrepanja/pomoči ob zaznanih težavah,
- uporaba »igre vlog« za konkretizacijo situacije in uvid v lastno vlogo,
- uporaba **socialnih zgodb** za učenje sprejemljivejšega vedenja,
- strokovni delavci so **pozorni na morebitno socialno izključevanje**, zasmehovanje, spletno nasilje ter sprotne reševanje situacij,
- po potrebi **delo z razredom** za boljšo povezanost in socialno vključevanje,
- **učiteljeva osebna zavzetost** za učenca,
- **dnevnik beleženja funkcioniranja**,
- **pogodbe o vedenju**,
- **dejavnosti za čustveno opismenjevanje** ter razvoj socialnih in komunikacijskih veščin,
- **učenje nadomestnega vedenja** in krepitev psihične odpornosti,
- **trening asertivnosti** za učence z introvertirano osebnostjo,
- uporaba **ustreznih komunikacijskih tehnik** oziroma podajanja informacij,
- uporaba **socialnih ojačevalcev**,
- možnost **pogovora »na štiri oči«** po dogovorjenem urniku v varnem okolju,
- **pohvala vsakega napredka**, vloženega truda za dosego dogovorjenega,
- **omogočanje izkušenj, da zmore sam**,
- **vzpostavljanje očesnega stika**,
- po potrebi **priprava na spremembe**,
- **učenje prevzemanja odgovornosti za svoje vedenje**.

Prilagoditve pri poučevanju

- Jasna in **predvidljiva struktura učne ure**,
- aktivnosti za vključevanje in potrjevanje na **močnih področjih**,
- v skladu z dogovori **več krajših odmorov** med dejavnostmi,
- po potrebi in dogovoru **možnost umika** v miren prostor,
- **slikovna ponazorila** za dajanje navodil, ponazoritev pravil vedenja,
- po potrebi **izročki učne snovi** ob učenčevi aktivni vlogi,
- **postopkovniki** oziroma nazorni zgledi s koraki pri reševanju nalog in organizaciji dela,
- možnost uporabe **osebnih računalniških naprav** oziroma druge IKT za popestritev dejavnosti, dodatno motivacijo in spodbujanje aktivnega učenja z jasnim dogovorom, kaj učenec sme uporabljati in koliko časa,
- **vnašanje elementov sproščene komunikacije** s humorjem, besednimi igrami.

Prilagoditve pri preverjanju in ocenjevanju znanja

- Možnost uporabe **pisal** z močno sledjo,
- po potrebi uporaba **vizualnih opor**,
- po potrebi možnost uporabe **slovarčka pojmov**,
- po potrebi **enostavno računalno**,
- **napovedano preverjanje in ocenjevanje znanja**,
- po potrebi **ocenjevanje zunaj oddelka**,
- **krajši odmori med ocenjevanjem**,
- **podaljšan čas ocenjevanja** do 50 %,
- pri **sopojavljanju z motnjo pozornosti s hiperaktivnostjo** in zaradi drugih **dolgotrajnih bolezni** lahko učenec piše **pisni preizkus v dveh delih isti dan ali v različnih dnevih**,
- po potrebi **možnost ustne dopolnitve pisnega preverjanja in ocenjevanja znanja** oziroma pojasnitve pisnega odgovora (na primer zaradi nečitljivega zapisa).

Vloga spremljevalca

Delo spremljevalca za izvajanje fizične pomoči učencu s čustvenimi in vedenjskimi motnjami je namenjeno **zlasti spremstvu v manj strukturiranih situacijah** (na primer na dnevih dejavnosti) ter **tudi pri pouku** z namenom čim boljšega vključevanja v vzgojno-izobraževalni proces.

Spremljevalec za fizično pomoč je lahko tudi **vezni člen** med učencem, starši in strokovnimi delavci na šoli. Zavedati se mora, da je njegova **vloga podporna** in da ne opravlja zadolžitev namesto učenca, temveč ga **spodbuja pri razvijanju njegove samostojnosti**.

Naloge spremljevalca strokovna skupina natančneje opredeli v individualiziranem programu in se med šolskim letom ali celotnim osnovnošolskim izobraževanjem spreminjajo glede na doseženo stopnjo učenčevega funkcioniranja in samostojnosti pri šolskih in vsakodnevnih dejavnostih ter glede na druge njegove vzgojno-izobraževalne potrebe. Pri opredeljevanju spremljevalčevih nalog strokovna skupina izhaja iz **učenčeve starosti, specifik primanjkljajev, ovir ali motenj in tudi učenčevih predlogov**, skladno z njegovo starostjo in zrelostjo. Smiselno je, da se spremljevalec seznani s ključnimi cilji pomoči in podpore učencu.